

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№11
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 310 sahifa,
4-noyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Oilaning maktabgacha yoshdagi bolalar estetik tarbiyasidagi o'rni	24
<i>Abdullayeva Ma'sudaxon Abdubannayevna</i>	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarini pedagogik faoliyatga metodik tayyorlash texnologiyalari	27
<i>Abdubannoyeva Muxlisaxon Iqboljon qizi, Abdullayev Alibek Qodiraliyevich</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida bulutli xizmatlardan foydalanish zaruriyati	30
<i>Abdullayev Alibek Qodiraliyevich, Turdaliyeva Muslimaxon Jahongir qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida fortepiano chalishni o'rgatish metodikasi	34
<i>Abduvaxobova Nilufar Abdumannon qizi</i>	
Maktabda fizika fanini o'qitishda innovatsion yondashuv	38
<i>Alinazarova Mahfuza</i>	
Tasavvufdagi "komil inson" konsepsiyasining hozirgi ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv sifatida talqini	43
<i>Aqilxonov Saidolimxon Abdurashid o'g'li</i>	
Tabiiy-ilmiy savodxonlikni shakllantirish omillari va pedagogik shart-sharoitlar	48
<i>Choriyeva Gulbaxor Shotemirovna</i>	
Robototexnika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanib mustaqil ta'limni tashkil etish	53
<i>Elmonov Sirojiddin Mamadiyarovich</i>	
Xalqaro baholash dasturlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash bo'yicha jahon tajribasi	58
<i>Ergasheva S. T.</i>	
Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar orqali o'quvchilarning kognitiv salohiyatini rivojlantirish	61
<i>Eshmamatova Dilnoza Jovli qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy salohiyatini oshirishda tarbiyachi mahorati	64
<i>Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi</i>	
Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni takomillashtirish	68
<i>Hojikarimova Gulasal Tadjaliyevna</i>	
Xorijiy talabalarga o'zbek tilini o'rgatishda elektron platformalar yaratish	71
<i>Jo'rayeva Matluba</i>	
Bo'lajak o'qituvchilar uchun raqamli ta'lim muhitini modellashtirish va uning samaradorlik omillari	74
<i>Komilova Z. X.</i>	
O'qituvchi kasbiy faoliyatida muloqot madaniyati	80
<i>M. Yu. Mahkamova</i>	
Psixologiya fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va talabalarda tahliliy fikrlashni shakllantirish masalalari	86
<i>Madazizova Difuza Raxmatullayevna</i>	
Integrating Listening and Speaking Skills in ESP (English for Specific Purposes) Classes	90
<i>Madina Tilavova</i>	
Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida neyropedagogik yondashuvlar	94
<i>N. O. Saidova</i>	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida radiologiya fanini o'qitishda raqamli texnologiyalarning metodologik roli	99
<i>Nazarova Gulchexra Shuxratdjonovna</i>	
Ijodkorlik tushunchasining mohiyati va uning ta'limdagi roli	103
<i>Ochilova Dilbar Isroilovna</i>	
Alaliyani boshqa nutqiy nuqsonlar bilan farqli xarakteristikasi	108
<i>Oripova Zilola</i>	
Ingliz tilini o'qitishda suggestopediya metodini joriy etishning samaradorligi	113
<i>Pulatova Sitora Abdurazzoq qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalari menejerlarining kasbiy-boshqaruv kompetentligi tushunchasi va uning tarkibiy qismlari	118
<i>Qarshiboyev Sharof Egamnazarovich</i>	
Koordinatsion qobiliyatlarni rivojlantirishning yosh badmintonchilar texnik-taktik tayyorgarligiga ta'siri	122
<i>Qurbanova Ilmira Alisher qizi</i>	

Blended Learning	125
Quvandikova Xadicha	
Fizika darslarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish	129
Raxmanov Valijon Turdaliyevich, O'razaliyev Alijon Xasan o'g'li	
"Qurilish jarayonlari texnologiyasi" fanida loyihalash kompetentligining tarkibiy tuzilmasi va uni raqamli ta'limga moslashtirish	135
Raxmonova Nazokat Umaraliyevna	
Vitagen texnologiyalar asosida talabalar mediamentalitetini rivojlantirishda sun'iy intellekt (AI) dasturlaridan foydalanishning tahliliy modeli	140
Rustamova Nodira Rustamovna	
Talabalarda kooperativ ta'lim asosida motivatsiyani rivojlantirish usullari	145
Sitora Toshmatova	
STEAM yondashuvi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ kompetensiyani shakllantirishning zaruriyati	149
Tashibekova Munajat Xoshimovna	
Musiqqa ta'limining pedagogik asoslari va metodik tizimi	153
Toshpulatova Said Kuzibaevna	
Texnologiya fanini o'qitishda eng samarali metodlardan foydalanish	158
Turdiyeva Shahzoda Eshdavlat qizi	
Enhancing University Students' Self-Directed Learning Through Edtech Tools	161
Ulasheva Lobar	
Fanlararo loyiha ishlarini tashkil etish orqali o'quvchilarning dizayn fikrlash salohiyatini oshirish	164
Valiyeva Nargiza Athamboyevna	
Alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik-psixologik asoslari	169
Xakimova Sarvinov Sharifjon qizi	
Sun'iy intellekt asosida yaratilgan ta'lim platformalari: samaradorlik tahlili va pedagogik yondashuvlar	173
Xanbabayev Xakimjon Ikramovich, Erkinov Jasurbek Hasanjon o'g'li	
Tasavvufdagi "muhosaba" va "tafakkur" amallarining o'z-o'zini refleksiya metodlari sifatida qo'llanilishi	176
Xoshimov Nuriddin Mamadaliyevich	
Milliy sport va ommaviy o'yinlarning badiiy-estetik ahamiyati	182
Yaxyayeva Sojida Abdurahimovna	
Ota-ona mehrining bola psixologiyasiga ta'siri	185
Yulchiyeva Shohsanam Dilshod qizi	
Nutq rivojlanishi orqada qolgan bolalarda qo'llaniladigan innovatsion usullari samaradorligi	189
Ahmedova Nargiza Muzaffarovna	
Факторы, сдерживающие развитие науки в контексте требований к диссертационным работам	193
Зайналов Жахонгир Расулович, Нурмухамедов Аббос Мамадалиевич, Шадманов Камолиддин Кажакджанович, Самигова Нодира Хамидуллаевна	
Структура и стратегии развития предметных компетенций	197
Наимова Мафтунабону Файзулложоновна	
Психологическая консультация: современная практика, задачи и перспективы развития	203
Раупова Шохида Ахроровна	
Подготовка будущих педагогов к инклюзивному обучению детей с ограниченными возможностями здоровья: задачи и перспективы	207
Сайфутдинова Насиба Нурматовна	
Формирование иноязычной грамотности у курсантов военных вузов: социально-психологические факторы	211
Сулейманова Нилуфар Камиловна	
O'qituvchi shaxsiy kompetensiyasining mohiyati va pedagogik faoliyatdagi o'rni	214
Abdiraxmonova Guliston Muzaffar qizi	
Bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonining milliy va umuminsoniy tamoyillari	218
Abdumutalipova Gulshodaxon Nurbek qizi	
Fuqarolik jamiyatida huquqiy madaniyat va uni rivojlantirish jarayonlari	221
Abdusalimova Shaxnoza Quduratullayevna	
Ta'lim menejmenti tizimida o'qituvchining nutq madaniyatini rivojlantirish strategiyalari	224
Abduxalilova Iroda Nozimxonovna	

O'zbekistonda yoshlarni ijtimoiy-pedagogik hamkorlikda tarbiyalashda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ning ustuvor vazifalari	229
Abirova Umida Nazarovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini inklyuziv ta'lim sharoitida differensiyalashtirilgan dars mashg'ulotlarini tashkil etishga o'rgatish (kompetentligini shakllantirish/rivojlantirish) usullari.....	232
Adhamova Diyora Sanjar qizi	
Musobaqa faoliyati samaradorligini oshirishda sambochilarning energiya sarfi va tiklanish mexanizmlari tahliliy	239
Tangriyev Abdukarim Tovashevich	
Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining harakat faolligini takomillashtirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati.....	244
Hafizov Shahriyor Shavkatovich	
Bo'lajak tarbiyachilarning transversal: tanqidiy va innovatsion fikrlash kompetensiyalari	248
Jaloliddinova Maftunaxon Mahmudjon qizi	
Axborotning gnoseologik mohiyati.....	256
Kamolova Munajatxon Jaloldinovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish yo'llari	259
Mamatova Aziza Bo'riboyevna	
Akademik litseylarda kimyo fanini o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	262
Maxamadiyev Sharofiddin Jumaboyevich	
Pedagogik oliy ta'limda talabalarining kasbiy ijtimoiylashuvini korporativ madaniyat asosida rivojlantirish metodikasi.....	267
Maxkamova Dilafruz Aliyevna	
Bo'lajak o'qituvchilar uchun xorijiy tillarni o'qitishda lingvomadaniy yondashuv	271
Normamatova Kamola Gulmamat qizi	
O'zbek tili izohli lug'atida iboralarning grammatik tavsifi (bosh komponentli iboralar misolida).....	274
S. Sh. Azamatova	
Oila instituti va gender tenglikni ta'minlashning ijtimoiy-huquqiy muammolari	277
Salayeva Aziza Muhammadmurot qizi	
Gender yondashuv asosida talaba-qizlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning namunaviy mezonlari.....	282
Xolova Mohigul Shavkatovna	
Pedagogika yo'nalishi talabalari huquqiy savodxonligini rivojlantirish metodlarini takomillashtirish.....	287
Xudoyberganov Atham	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida leksik komponentlikni TRIZ texnologiyasi yordamida rivojlantirish	291
Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna, Fayzullayeva Nazokat Uchqun qizi	
Цифровизация и трансформация образования как социально-педагогическое явление	295
Кадирова Наргиза Азаматовна	
Методика формирования креативного мышления у студентов-филологов на основе проблемно-ориентированных заданий (на материале английского языка)	298
Мамырбаева Дина	
Структура и стратегии развития предметных компетенций	304
Наимова Мафтунабону Файзулложоновна	

O'ZBEK TILI IZOHLI LUG'ATIDA IBORALARNING GRAMMATIK TAVSIFI (BOSH KOMPONENTLI IBORALAR MISOLIDA)

S. Sh. Azamatova

SamDU II bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada "O'zbek tili izohli lug'ati"dagi "bosh" komponentli iboralarning grammatik tavsifi va ularning lug'atda grammatik jihatdan qay tarzda berilishi haqida ayrim fikr va mulohazalar bayon qilingan. Shuningdek, "bosh" komponentli iboralarning grammatik tarkibi haqida ham qisqacha to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: "bosh" komponentli ibora, iboralar tarkibi, birikmali iboralar, gap shaklidagi iboralar.

Abstract: This article presents some observations and considerations regarding the grammatical description of phraseological units containing the component "bosh" ("head") as found in the Explanatory Dictionary of the Uzbek Language. It also discusses how these phraseological units are represented grammatically in the dictionary. In addition, the paper briefly touches upon the grammatical structure of "bosh"-component phraseological units.

Key words: "bosh"-component phraseological unit, structure of phraseological units, phraseological combinations, sentence-like phraseological units.

Аннотация: В данной статье представлены некоторые мнения и замечания о грамматической характеристике фразеологизмов с компонентом "bosh" ("голова"), зафиксированных в "Толковом словаре узбекского языка", а также о способах их грамматического представления в словаре. Кроме того, кратко рассмотрен грамматический состав фразеологизмов с компонентом "bosh".

Ключевые слова: фразеологизм с компонентом "bosh", структура фразеологизмов, словосочетательные фразеологизмы, фразеологизмы в форме предложения.

KIRISH

O'zbek tilida iboralar (frazеологик birliklar) tildagi tayyor shakldagi, ma'nosi ko'chma bo'lgan, grammatik jihatdan yaxlit birlik sifatida namoyon bo'ladigan vositalardandir. Iboralar nafaqat leksik, balki grammatik jihatdan ham muhim o'rinni egallaydi. Ularning tarkibiy qismlari o'zaro sintaktik munosabatda bo'lsa-da, umumiy ma'no nuqtayi nazaridan bo'linmas birlikni tashkil etadi. "O'zbek tili izohli lug'ati" (keyingi o'rinlarda O'TIL)da iboralar alohida leksik birlik sifatida qayd etilib, ularning ma'no talqini bilan bir qatorda grammatik shakli ham ko'rsatiladi. Ushbu maqolada "bosh" komponentli iboralar misolida ana shu grammatik tavsif jarayoni yoritiladi.

Tilshunoslikda frazeologiya terminini qo'llash XVI asrga to'g'ri keladi. Birinchi bo'lib bu terminni dunyo filologiyasida ingliz adabiyotshunosi Neander qo'llagan. Shundan so'ng asta-sekinlik bilan tilshunoslikda frazeologik iboralarni o'rganish boshlandi. Rus tilshunosligida frazeologik iboralarni o'rganish XIX asrdan boshlangan bo'lsa, o'zbek tilshunosligida esa XX asrning 50-yillaridan o'rganila boshlangan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Frazeologiyaning alohida yo'nalish sifatida shakllanishida mashhur rus tilshunosi V. V. Vinogradovning xizmatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, A. Peshkovskiy, B. Larin, N. Shanskiy, A. Kunin, A. I. Molotov kabi olimlar ham ish olib borgan. Turkiyshunoslar F. R. Ahmedjanova, R. M. Tayeva, G. A. Bayramova, S. Navro'zboyeva va S. I. Muratov kabilar tomonidan frazeologizmlar haqida ma'lumot berilgan va tahlil qilingan. O'zbek tilshunosligida frazeologiyaning o'rganilishida Sh. Rahmatullayev, Y. D. Pinxasov, Sh. Shorahmedov, Sh. Maqsudov va boshqa tilshunos olimlar beqiyos o'rin tutadi.

Sh. Rahmatullayevning "O'zbek tilining frazeologik izohli lug'ati" ham o'zbek tilidagi frazeologizmlarni o'rganish uchun katta manba hisoblanadi. Bu lug'atda o'zbek tilida mavjud bo'lgan mingdan ortiq iboralar keltirilib, ularning semantik hamda grammatik izohlari berib o'tilgan.

O'zbek frazeologiyasining keyingi rivojida B. Yo'ldoshev hamda A. Mamatovlarning xizmatlari katta bo'ldi. B. Yo'ldoshev o'z faoliyati davomida iboralarning konnotativ ma'nolarini va badiiy tasvir vositasi sifatidagi imkoniyatlarini yoritib berdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Frazeologiyada inson tana a'zolari bilan bog'liq bir qancha somatik iboralar mavjud. Somatik iboralarning ilk tadqiqotchilaridan biri F. Vakk bo'lib, bunday iboralarda har bir xalqning ko'p asrlk tajribasi, turmush tarzi va ma'naviyati aks etgan. Tilshunos olim X. Hamidov ham somatik iboralar haqida shunday fikr bildirgan: "Inson hayoti bilan bog'liq frazeologizmlarni shakllantirgan asoslardan birinchisi insonning tana a'zolari nomlari (somatizmlar) dir. Bunday iboralar somatizmlar vositasida yuzaga kelgan bo'lib, turg'unlashgan holda insonning idroki, tafakkuri, e'tiqodi, his-tuyg'ulari, jamiyat bilan muomala munosabati, xulq-atvori va tashqi ko'rinishini ifodalaydi. Ular nafaqat ma'no jihatdan, balki tuzilishi va obrazlilik bilan ham bir-biriga mos, yagona ichki shakl asosida yuzaga kelgan." Frazeologizmlar insonga har doim ko'rinish turadigan tashqi a'zolarining nomlari asosida yuzaga keladi. Bosh esa odamning muhim tana a'zolaridan biri bo'lib, hayotning ramzi hisoblanadi. Bosh bilan bog'liq frazeologizmlar esa insonning aqliy qobiliyatining yaxshi yoki yomonligiga baho beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Bosh" so'zi umumturkiy so'z bo'lib, "O'zbek tilining izohli lug'ati"da (O'TIL) quyidagicha ta'rif berilgan: *"Tananing bo'yindan yuqori, oldingi qismi, kalla."* Shuningdek, ushbu lug'atda *"bosh"* so'zi bilan bog'liq bir nechta somatik iboralar keltirilgan: *boshga tushmoq, boshida bor, bosh og'ritmoq, boshiga yog'ilmoq, boshdan kechirmoq, boshiga kelmoq, bir yostiqa bosh qo'ymoq, bir yoqadan bosh chiqarmoq, biror ishning boshini ushlamoq, boshga qo'ymoq, boshga ko'tarmoq, boshga qo'ndirmoq, boshi bog'liq, boshi buzuq, boshiga yetmoq, boshiga suv quymoq, boshiga urmoq, boshiga chiqib olmoq, boshiga o'tqazib qo'ymoq, boshida yong'oq chaqmoq, boshida kaltak sinmoq, boshidan zar quymoq, boshidan qolmoq, boshi yostiqa tegmoq, boshi ketmoq, boshi ko'kka yetmoq, boshi toshdan bo'lmoq, boshini aylantirmoq, boshini bog'lamoq, boshini bukmoq, boshini yemoq, boshini ikkita qilmoq, boshini silamoq, boshini tiqmoq, boshini xam qilmoq, boshini qovushtirmoq, boshi ochiq, boshi chiqmaslik, boshi qorong'u, bosh qotirmoq, bosh ko'tarib yurmoq, bosh ko'tarmoq, bosh olib ketmoq, boshi oqqan tomonga ketmoq, bosh egmoq, bosh qashimoq, bosh qo'shmoq, bosh urmoq* kabi iboralar shular jumlasidandir. "O'zbek tilining izohli lug'ati"da qatnashgan *"bosh"* komponentli iboralar ikki yoki undan ortiq leksemalardan iborat bo'ladi. Bunday iboralarning ba'zilarida grammatik o'zgarishlar ro'y beradi. Masalan, *boshiga chiqib olmoq, boshi toshdan bo'lmoq, boshi ko'kka yetmoq, boshini aylantirmoq, boshida kaltak sinmoq* kabi iboralar nutqda qo'llanganda grammatik o'zgarish yuz berishi mumkin: *boshingga chiqib oldi, boshing toshdan bo'lsin, boshimiz ko'kka yetdi, boshingni aylantirdi, boshimizda kaltak sindi* kabi.

Izohli lug'atda iboralar asosan so'z turkumlari asosida tartiblangan. "Bosh" komponentli iboralar ko'p hollarda fe'lli iboralar bo'lib, ularning grammatik shakli fe'l turkumiga oid sifatida izohlanadi. Masalan:

- **Bosh ko'tarmoq** – "yuksalmoq, g'ururlanmoq, tiklanmoq" ma'nosida, fe'l sifatida beriladi.
- **Bosh egmoq** – "itoat etmoq, bo'ysunmoq" ma'nosida, fe'l turkumida.
- **Bosh qotirmoq** – "ko'p o'ylamoq, biror masala ustida boshni qiynamoq" tarzida talqin etilib, fe'l shaklida qayd etiladi.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, lug'atdagi frazeologik birliklar tarkibiy jihatdan ko'p komponentli bo'lsa ham, grammatik markaz (fe'l yoki ot) orqali turkumga mansubligi aniqlanadi. *"Bosh"* komponentli iboralarning grammatik tuzilishini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularning asosiy modeli ot + fe'l shaklidir. Quyidagi strukturalar eng ko'p uchraydi:

Tuzilma turi	Misollar	Grammatik markaz
Ot + fe'l	bosh ko'tarmoq, bosh egmoq, bosh qotirmoq	Fe'l
Ot + ot	bosh og'rig'i, bosh ishi	Ot
Ot + sifat	boshi bog'liq, boshi baland	Sifat

"Bosh" komponentli iboralarda hozirgi o'zbek tilidagi sintaktik bog'lanishlardan asosan boshqaruv hamda bitishuv munosabatlari ko'proq uchraydi. Masalan, *boshi bog'liq, boshi buzuq, boshi ochiq* iboralari bitishuv usulida bog'langan bo'lsa, *boshiga tushmoq, boshida bor, boshiga yog'ilmoq, boshga qo'ymoq, boshga*

ko'tarmoq, boshga yetmoq, boshini tiqmoq, boshini aylantirmoq, boshini yemoq kabi iboralar boshqaruv munosabatida bog'langan hisoblanadi.

“O'zbek tilining izohli lug'ati”da (O'TIL) tuzilishi jihatidan quyidagi iboralar uchraydi:

1. **So'z birikmasi shaklidagi iboralar:** *boshga tushmoq, boshida bor, boshiga yog'ilmoq, boshdan kechirmoq, boshga qo'ymoq, boshga ko'tarmoq, boshga qo'ndirmoq, boshiga yetmoq, boshiga urmoq, boshiga chiqib olmoq, boshidan zar quymoq, boshini aylantirmoq, boshini bukmoq, boshini silamoq, boshini ikkita qilmoq, boshini tiqmoq, boshini xam qilmoq.*
2. **Sodda gap shaklidagi iboralar:** *boshi toshga tegmoq, boshi toshdan bo'lmoq, boshi bog'liq, boshi ochiq, boshi buzuq, boshi qorong'u va boshqalar.*

“O'zbek tilining izohli lug'ati”dagi *“bosh”* komponentli iboralarning ko'p qismi so'z birikmasi qurilishiga tengdir. Bunday iboralarning bir qismi esa sintaktik jihatdan gapga teng bo'lib, tarkibida ega mavjud bo'ladi: *boshi bog'liq, boshi toshdan bo'lmoq, boshi ochiq* kabi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

“O'zbek tili izohli lug'ati”da *“bosh”* komponentli iboralar grammatik jihatdan izchil va tizimli tarzda yoritilgan. Ularning tahlili shuni ko'rsatadiki:

- *“Bosh”* komponentli iboralar asosan fe'lli iboralar shaklida namoyon bo'ladi;
- Lug'atdagi grammatik tavsif iboraning markaziy grammatik elementi asosida beriladi;
- Iboralarning grammatik shakli ularning semantik yaxlitligi va stilistik vazifasini belgilashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklarning grammatik tavsifini o'rganish ularning leksik ma'nosini to'liq anglash va lug'atshunoslikdagi tizimlilikni ta'minlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu maqolada “O'zbek tili izohli lug'ati” (O'TIL)da mavjud *“bosh”* komponentli somatik iboralarning tarkibi va ularning sintaktik qurilishi aniqlandi. Jumladan, bunday iboralarning aksariyati grammatik jihatdan so'z birikmasi qurilishida bo'lishi qayd etildi. Bundan tashqari, gap qurilishidagi iboralar ham mavjudligi ta'kidlandi. Iboralar ham, xuddi erkin birikmalar singari, grammatik jihatdan mukammal tuzilganligi ko'rib chiqildi. “O'zbek tili izohli lug'ati”da *“bosh”* komponentli iboralarning sintaktik bog'lanishi jihatidan asosan bitishuv hamda boshqaruv munosabatlari ko'proq uchrashi aniqlandi. Ushbu maqolada biz *“bosh”* komponentli iboralarning ayrim grammatik jihatlarini tahlil qildik, xolos. Keyingi tadqiqotlarimizda bu boradagi tahlillarni yanada chuqurlashtiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. – T.: Qomuslar yosh tahririyati, 1992. – 382 b.
2. Rahmatullayev Sh. Nutqimiz ko'rki. – T.: Fan, 1970.
3. Mamatov A. O'zbek tilida frazeologizmlarning shakllanishi masalalari. – T.: O'TA, 2001, №3, 46–49-b.
4. Mamatov A. Frazeologik stilistika masalalari. – Toshkent: Navro'z, 1991. – 120 b.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. 6 tomlik. 2–3-tom. – T.: 2022.
6. Rashidova U. O'zbek tilidagi somatik iboralarning semantik-pragmatik tahlili. Monografiya. – Samarqand, 2023.
7. Rashidova U., Abjalova M. Til korpuslarida frazemalar bazasini yaratish omillari // Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD), 2023, 7(2), 273–278. <https://doi.org/10.30563/turklad.1283778>
8. Abjalova M.A., Rashidova U.M. Til korpuslarida frazemalar bazasini yaratish omillari // O'zbek tilining milliy korpusi: muammolar va vazifalar xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. – Samarqand, 25-03-2023. – B. 50–54.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.